

УДК 658

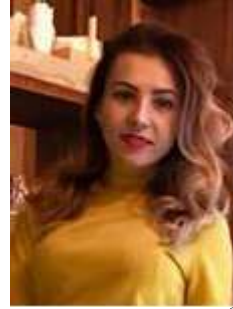
DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-321-327

Ольга КУБЕЦЬКА[©]
кандидат економічних
наук, доцент
(Дніпропетровський
державний університет
внутрішніх справ)

Тетяна ОСТАПЕНКО[©]
кандидат економічних
наук, доцент
(Дніпровський національний
університет імені Олеся
Гончара)

Яна ПАЛЕШКО[©]
кандидат економічних наук
(Дніпропетровський
державний університет
внутрішніх справ)

УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Досліджено питання національної безпеки держави, виділенню та розгляду основних умов її забезпечення. Зокрема, авторами виділено основні складові національної безпеки країни (державна безпека, громадська безпека, техногенна безпека, екологічна безпека та ін.) та визначено першочергові завдання політики держави щодо їх забезпечення. Дано роз'яснення щодо змісту основних принципів, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки й оборони.

Авторами особливий наголос робиться саме на забезпеченні фундаментальних національних інтересів України, якими проголошено: державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України, сталий розвиток національної економіки.

Ключові слова: національна безпека, забезпечення безпеки, захист, державна політика.

Постановка проблеми. На сучасному етапі життєдіяльності – загрози людині, державі та суспільству дедалі урізноманітнюються. Саме це призводить до проблем, які пов'язані з національною безпекою держави. Загрози національної безпеки вже виходять за межі зовнішніх і внутрішніх військових сутичок і переходять у такі сфери, як економічна, соціальна, екологічна, інформаційна, кібер- і правовий простір. Забезпечення сталості національної безпеки залежить від пріоритетів державної політики та факторів розвитку економіки.

Необхідно зазначити, що глобалізація є рушійною силою розвитку нашої країни, та разом із тим, саме процес глобалізації поглиблює проблеми, пов'язані з національною безпекою.

Національна безпека України – це вектор державної політики, який направлений на захист національних інтересів від усіх видів загроз. Безпека країни досягається завдяки злагодженій роботі всіх органів державної влади.

Як відомо, структура національної безпеки складається: з об'єкта (громадяни країни, держава та їх національні інтереси), суб'єкта (державні та недержавні інституції) та сукупності дій, направлених на захист інтересів держави та її територіальної цілісності.

© Кубецька О.М., 2020
ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0003-3507-0183>
ostapenko13@ukr.net

© Остапенко Т.М., 2020
ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0002-9292-3560>
ostapenko13@ukr.net

© Палешко Я.С., 2020
ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0001-8943-8495>
ostapenko13@ukr.net

Забезпечення національної безпеки держави - система теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, розвідувальних, контррозвідувальних, оперативних-розшукових, кадрових, науковотехнічних, ресурсних та інших заходів, спрямованих на забезпечення процесу управління загрозами та небезпеками, за якого державними і недержавними інституціями гарантується прогресивний розвиток українських національних інтересів, джерел духовного і внутрішнього добробуту народу України, ефективне функціонування самої системи забезпечення національної безпеки України [1].

Процес забезпечення національної безпеки країни залежать від методології прийняття відповідних рішень на державному рівні [3].

Як відомо, забезпечення національної безпеки здійснюється, в першу чергу, правовими механізмами.

Правові механізми національної безпеки – це сукупність правових норм, законів і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, метою яких є забезпечення національних інтересів. Чіткої структури системи національних цінностей не має жодна нація чи соціальна група. Адже панівні в кожному окремому суспільстві цінності є результатом жорсткого суперництва й компромісу [4].

Національна безпека держави – здатність народу задовольняти власні потреби, необхідні для його самозбереження, самовідтворення і самовдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей його нинішнього стану.

Так, наука безпекознавство виокремлює ключові складові елементи національної безпеки країни: державна безпека – дефініція, яка віддзеркалює ступінь захищеності держави від загроз зовнішнього і внутрішнього спрямування; громадська безпека – дефініція, яка виражає рівень захищеності особистості спільноти від внутрішніх загроз переважно; техногенна безпека – поняття, що відображає ступінь захищеності від загроз природного/антропогенного спрямування; екологічна безпека та захист від загроз стихійних лих; економічна безпека; енергетична безпека; інформаційна безпека; безпека особистості.

Розглянемо особливості забезпечення основних складових елементів національної безпеки.

Метою статті є визначення ключових напрямів забезпечення національної безпеки держави для створення системи інституційних знань.

Виклад основного матеріалу. Першочергові завдання політики держави щодо забезпечення національної безпеки полягають у наступному: захист суверенітету; забезпечення територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України; реалізації її політичних, торговельно-економічних та інших національних інтересів; відновлення територіальної цілісності української держави; реінтеграції тимчасово окупованих і неконтрольованих територій і відновлення миру.

Іншими словами, основними складовими забезпечення національної безпеки є:

- 1) захист державного ладу;
- 2) захист суспільного ладу;
- 3) забезпечення територіальної недоторканності та суверенітету;
- 4) забезпечення політичної та економічної незалежності нації;
- 5) забезпечення здоров'я нації;
- 6) охорона громадського порядку;
- 7) боротьба зі злочинністю;
- 8) забезпечення техногенної безпеки і захист від загроз стихійних лих.

Вирішення вищевказаних завдань можливе при умові спільної роботи відповідних суб'єктів як на національному, так і на міжнародному рівнях. Необхідно зміцнювати нашу державу через суспільно-політичний і соціально-економічний розвиток України, формувати та впроваджувати державну політику, яка спрямована на захист національних інтересів як в економічній, так і в інших сферах. Слід зазначити необхідність нового позиціонування держави при нинішніх умовах нестабільності самої системи безпеки у світі.

Захист державного ладу, суспільного ладу та забезпечення територіальної недоторканності та суверенітету є першочерговими завданнями уряду країни. Загальновідомим є той факт, що контроль за здійсненням державної політики у сфері національної безпеки здійснює Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України в межах своїх функціональних повноважень, прописаних у Конституції і законах України. Іншими словами, можна відзначити ту об-

ставину, що в кожній сфері державного управління, чинний керівник несе відповідальність за стан національної безпеки згідно із Законами України.

Военна безпека є головною складовою національної безпеки, яка у свою чергу, формується із політичних, економічних і військових аспектів. Зокрема, політичний аспект створює та сприяє розвитку зовнішнього та внутрішнього становища держави, завдяки якому відбувається подолання різних видів конфліктних ситуацій. Та слід зазначити, що політичний аспект повинен бути виконаний у сукупності з оборонним характером, синтез яких блокує спроби агресора домогтися своїх цілей з використанням зброї.

У загальному значенні, воєнна безпека передбачає захист життєво важливих аспектів людини, громадян, суспільства та держави від явищ або подій, які несуть небезпеку воєнного характеру, при якому військові дії (війна) має нульову ймовірність. Тобто це рівень захисту державного суверенітету, недоторканності, цілісності від зазіхань з використанням воєнної сили.

Наша країна прагне адаптувати та запроваджувати іноземні практики щодо забезпечення високого рівня громадської безпеки та порядку. Це, в свою чергу, і є поштовхом для розвитку національної безпеки.

Громадська безпека і порядок – захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб і громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз [2].

Ж. Ведель (французький юрист) дав власне визначення поняттю “громадська безпека” і “порядок”, згідно з яким це – дії, які направлені на попередження загроз для населення чи приватних осіб, починаючи від заколотів проти країни, і закінчуючи запобіганням нещасним випадкам.

Громадська безпека – це захист здоров’я, гідності, свободи вибору, власного майна населення і недоторканність правового порядку та державних установ. Громадська безпека здійснюється через наступні сфери, які представлені на рис. 1.

Таким чином, громадська безпека – це стан упорядкованих суспільних правовідносин, при якому кожна особа, державний орган, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи з власної волі дотримуються правових і морально-етичних норм, соціальних норм і правил, виконують усі рекомендації з метою досягнення громадської безпеки та благополуччя.

Рис. 1. Графічне зображення умов забезпечення громадської безпеки

Термін громадський порядок можна розглядати у юридичному та соціальному контексті.

У соціальному, громадський порядок – це дотримання правил поведінки, які складають основу для спокійних умов співіснування у суспільній діяльності та побуті.

У юридичному – цей термін трактується як: здійснення процесу регулювання соціальних відносин (захист прав і свобод громадян, життя та здоров'я і дотримання суспільної моралі) завдяки правовим і соціальним нормам.

Громадська безпека та порядок – це в першу чергу система заходів і видів діяльності для усунення небезпек і загроз різних видів. Під загрозами мається на увазі фактори (явні та латентні), які здійснюють вплив на стан безпеки.

Громадську безпеку та порядок слід розуміти як фактор протидії небезпекам у державі. Тобто держава і суспільство спільними зусиллями займають наступаючу позицію щодо захисту національних інтересів і можуть на достатньому рівні протидіяти існуючим загрозам.

У ст. 3 Конституції України прописані основні положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека в Україні визначені як вища соціальна цінність, а права і свободи людини та їхня гарантія визначають сенс і спрямування діяльності держави. Затвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Свобода людини – це поняття, яке виходить із прав людини і громадянина. Права поділяються на: природні (ті, які пов'язані з існуванням); набуті (дають характеристику соціально-політичному статусу людини та громадянина).

Коли у людини відсутня свобода, вона не може користуватися своїми правами. Наявність свободи створює умови для набуття прав та їх реалізації. Людська свобода має певні характеристики: від моменту народження люди є вільними, а тому, ніхто не має право порушувати природні права особи; у суспільстві з демократичним устроєм гарантом свободи людини виступає саме держава; вільна людина може робити абсолютно все, за винятком того, що забороняється чинним законодавством; принцип рівності (правових можливостей), правового сприяння і правової охорони є характеристикою свободи людини.

Згідно з Конституцією України, правом громадянина є можливість здійснювати дії для задоволення своїх власних життєво важливих матеріальних і духовних прагнень, які дозволені державою та прописані в Конституції України та інших нормативно-правових актах.

Розрізняють наступні види основних прав людини (табл.).

Основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, є: підзвітність, законність, прозорість та інші.

Підзвітність – це система заходів, завдяки яким досягається рівновага (баланс) владних повноважень органу влади та покладеної на нього відповідальності. Тобто органи влади, які наділені певними повноваженнями та відповідальністю, повинні доказово доповідати та узгоджувати, обговорювати результати своїх дій з громадянами.

Види основних прав людини

Громадянські права	Можливості, які має людина на фізичне існування та задоволення як матеріальних, так і духовних потреб (право на життя, недоторканність особи та її житла, таємницю телефонних розмов і листування, свободу пересування, свободу думки, свободу слова, волевиявлення своїх поглядів / думок та інше).
Політичні права	Право громадянина брати участь у громадському та державному житті, розробляти та вносити пропозиції щодо поліпшення робочого процесу державних органів (брати участь у референдумах, утворювати та брати активну участь у роботі об'єднань громадян).
Економічні права	Права особи брати участь у виробництві матеріальних благ (права на приватну власність, право на роботу, право на вибір професії, право на оплату праці, право на страйк, право на відпочинок).
Соціальні права	Право особи на забезпечення відповідних соціальних умов життя.
Екологічні права	Право особи на безпечне екологічне середовище.
Культурні права	Право особи на доступ до духовних цінностей свого народу та людства в цілому (право на освіту, право на користування світовою культурою, право на творчість, захист інтелектуальної власності, право на творчу діяльність).
Сімейні права	Право людини вільно приймати рішення згідно з сімейними правовідносинами.

Законність – це свого роду фундамент цивілізованого суспільства, забезпечення рівності всіх осіб перед законом. Це чітка структура влади та її взаємодія між собою, це чітке виконання правових законів усіма членами держави.

Прозорість влади – опублікування чи поширення інформації щодо органу публічної влади, принцип діяльності органів влади, при якому всі рішення відкриті та гласні.

На сьогодні, дуже важливим моментом є втілення в життя принципу прозорості як складової верховного права. Прозорістю передбачено поєднання законодавчого визначення прозорості та відкритої діяльності органів влади.

Публічна діяльність органів влади передбачає оприлюднення порядку денного засідань або важливої інформації про свою діяльність громадянам країни. Відкритість є складовим елементом принципу прозорості. Передбачає доступ будь-якої особи до інформації про діяльність органів державної влади. Саме ці складові запобігають прихованню суспільно важливої інформації.

Та головним інструментом реалізації державою політики у сферах національної безпеки і оборони є розвиток сектору безпеки і оборони.

Державне управління сектору безпеки й оборони складається з декількох рівнів, головним з яких є інституційний: на цьому рівні приймаються важливі рішення, які відображаються в законах, доктринах і стратегіях. Саме вони тісно сплетені з політичним і державним управлінням, а отже, з державною політикою. На інституційному рівні визначається державна політика, формується її основа та визначаються основні завдання.

Державна політика національної безпеки характеризується наступними факторами: національні інтереси (територіальна цілісність і суверенітет держави, стабільність і правопорядок в державі); характер і види загроз; нейтралізація можливих загроз національній безпеці.

Держава є головним суб'єктом державної політики національної безпеки. Головна характеристика політики національної безпеки – це отримання знань з приводу цілей, засобів і стратегій, які країна обирає.

Одним із фундаментальних національних інтересів України у забезпечення національної безпеки є забезпечення сталого розвитку країни.

Сталий розвиток – це розвиток, який здійснюється під чітким керівництвом. Залежить від якості та системного підходу до здійснення та впровадження завдань, а також використання інформаційних технологій, завдяки яким стає реальним швидке моделювання різних варіантів розвитку та надання прогнозів високої точності. Сталий розвиток об'єднує три аспекти: економічний, соціальний та екологічний.

Сталому розвитку необхідне формування ефективного виробництва з поєднанням самої структури споживання, особливо в промисловому та енергетичному секторах. Саме такий підхід дасть змогу для постійного економічного зростання в поєднанні зі зменшенням витрат на енергоносії та сировину.

Як висновок, можна відмітити той факт, що "...державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення військової, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо" [2].

Наразі наше життя пов'язане з інформаційними технологіями у всіх сферах. Виробництво та постачання енергії, освітлення міст, зв'язок, доступ до інформації, оплата товарів і послуг, охорона життя, волевиявлення під час виборів та інше – усе це пов'язане з комп'ютерною технікою. Тобто суспільство суцільно стало залежати від функціонування комп'ютерних систем, а отже, атаки кіберпростору створюють реальні загрози для безпеки громадян, тобто несуть загрозу для національної безпеки.

Кіберзахисту підлягають комунікаційні системи всіх форм власності, в яких обробляються національні інформаційні ресурси і які використовуються в інтересах органів державної влади та місцевого самоврядування, правоохоронних органів і військових формувань, у сферах електронного урядування, електронних державних послуг, електронної комерції, електронного документообігу, а також об'єкти критичної інформаційної інфраструктури.

Висновки. Тож, державна політика забезпечення національної безпеки торкається багатьох сфер суспільного життя, зокрема, таких її основних сфер, як: економічна, соціальна, політична та інші.

Сфера економічна має включати такі напрями функціонування, які повинні направлені на попередження/усунення ймовірності економічної дестабілізації країни, кри-

зи економічного характеру, гарантувати її економічне зростання та добробут України через: формування та забезпечення умов для економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності економіки країни; пришвидшення поступових змін структурного та інституціонального характеру в економіці, формування сприятливого інвестиційного клімату в державі, та як наслідок, підвищення ефективності здійснення інвестиційних процесів; забезпечення захищеності національної валюти від чинників внутрішнього та зовнішнього спрямування; забезпечення продовольчої безпеки; протистояння протиправній економічній діяльності, протидія неконтрольованим витокам матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів національного характеру.

Визначальними напрямками політики забезпечення національної безпеки у соціальній сфері є: формування рівних умов для реалізації особистісного потенціалу людини через: формування ефективного механізму соціального захисту останньої; сприяння розвитку та забезпечення всестороннього захисту потенціалу країни (освітнього, культурного та ін.); гарантування захисту прав споживачів; забезпечення зростання рівня життя населення, зокрема, через підвищення рівня оплати праці та зниження рівня безробіття в країні і т.д.

Реалізація завдань забезпечення національної безпеки у політичній сфері реалізується через: формування дієвих механізмів захисту прав людини в країні та світі; недопущення та усунення намагань щодо вторгнення у внутрішні справи країни; уникнення політичного екстремізму, підтримка громадянської безпеки та соціальної стабільності та ін.

Забезпечення національної безпеки України вимагає чіткого визначення основних завдань гарантування військової безпеки у різний період часу: військовий, мирний через реалізацію еаступних заходів: прогнозування можливості настання війни для формування стратегії програми для запобігання її настання; формування власного потенціалу у збройних силах з метою виконання міжнародних зобов'язань узятих на себе як окремою державою та ін.

Держава, її інституції, являються головними суб'єктами державної політики національної безпеки. Злагодженість у роботі відповідних інститутів, дозволить забезпечити національну безпеку країни. Саме тому, відповідні інститути країни мають буди адаптовані до постійних соціально-політичних змін, внаслідок чого вони забезпечать стабільність в самій державі, в суспільстві своїми злагодженими діями.

Список використаних джерел

1. Ліпкан В.А. Поняття системи забезпечення національної безпеки України. *Право і безпека*. 2003. № 2'4. С. 57-60.
2. Про національну безпеку України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
3. Ткаченко В.І., Смірнов Є.Б., Астахов О.О. Збройна боротьба: теорія, забезпечення, досвід. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2015. Вип. 2(43). С. 3-8.
4. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. Київ : НІСД, 2010. – 288 с.

Надійшла до редакції 13.04.2020

References

1. Lipkan, V. A. Ponyattya systemy zabezpechennya natsional'noyi bezpeky Ukrainy [The concept of the national security system of Ukraine]. *Pravo i bezpeka*. 2003. № 2"4. S. 57-60.
2. Pro natsional'nu bezpeku Ukrainy [On National Security of Ukraine] : Zakon Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
3. Tkachenko, V. I., Smirnov Ye. B., Astakhov O. O. Zbroyna borot'ba: teoriya, zabezpechennya, do-svid [Armed struggle: theory, support, evidence]. *Zbirnyk naukovykh prats' Kharkivs'koho universyetu Povitryanykh Syl*. 2015. Vyp. 2(43). S. 3-8.
4. Stratehichne planuvannya: vyrishennya problem natsional'noyi bezpeky [Strategic planning: solving national security problems]. *Monohrafiya / V. P. Horbulin, A. B. Kachyns'kyu*. Kyuyiv : NISD, 2010. – 288 s.

SUMMARY

Olha M. Kubetska O., Tetyana M. Ostapenko, Yana S. Paleshko. Conditions of providing national security of the state. The article deals with the issue of national security of the state through the allocation and consideration of the basic conditions for its provision. In particular, the authors identified the main components of national security of the country (state security, public security, technogenic security, environmental security, etc.) and identified the priority tasks of the state policy to ensure them.

In particular, the main components of the conditions for ensuring public safety (state of orderly

public legal relations, in which each person, state body, local self-government bodies and their officials adhere to legal and moral and ethical norms, social norms and rules, fulfill all recommendations, are identified in order to achieve public safety and well-being). The authors have determined the basic list of factors of state policy formation of national security. The components of sustainable development of the state have been identified and characterized.

The content of the basic principles that determine the order of state policy making in the fields of national security and defense is explained, namely: accountability is defined as a system of measures by which equilibrium (balance) of authority of the authority and its responsibility is achieved; legality is defined as a kind of foundation of a civilized society, ensuring the equality of all persons before the law; transparency of government is defined as the publication or dissemination of information about a public authority, the principle of activity of public authorities, in which all decisions are open and public.

The authors place special emphasis on ensuring the fundamental national interests of Ukraine, which proclaimed: state sovereignty and territorial integrity, democratic constitutional order, preventing interference in the internal affairs of Ukraine; sustainable development of the national economy, transparency of power.

Keywords: national security, security ensuring, protection, national policy.

УДК 338.1

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-327-335

Анна МУНЬКО[©]
кандидат наук
з державного
управління
(Дніпропетровський
державний
університет
внутрішніх справ)

Мирослав ТРЕЩОВ[©]
доктор наук
з державного
управління
(Українська
експертна
фондація)

УКРАЇНА У СВІТІ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР

Проаналізовано показники соціально-економічного розвитку України, прослідковано їхню динаміку. Досліджено найбільш репрезентативні глобальні індекси соціального та економічного стану країн та визначено позиції держави у відповідних світових і європейських рейтингах. Вивчено основні тенденції соціально-економічного розвитку України, ризики та шляхи їх мінімізації.

Ключові слова: глобалізація, глобальні індекси, соціально-економічний розвиток, ВВП, паритет купівельної спроможності, інфляція, державний бюджет, державний борг, кредитний рейтинг, фінансова безпека, децентралізація, корупція, конкурентоспроможність, інвестиції, інновації.

Постановка проблеми. Глобалізація стала чи не основним трендом розвитку світової спільноти як процес створення мереж зв'язків між суб'єктами на багатоконтинентальних відстанях, опосередкованих за допомогою різних потоків, включаючи людей, інформацію та ідеї, капітал та товари. Глобалізаційні процеси «розмивають» національні кордони, інтегрують національні економіки, культури, технології, створюючи складні відносини взаємозалежності країн. Україна не є винятком і за темпами глобалізації увійшла до топ-50 країн згідно з результатами досліджень Швейцарського економічного інституту (KOF Swiss Economic Institute). Індекс рівня глобалізації країн світу (KOF Globalization Index) за 2019 р. (для розрахунків використовувались дані починаючи з 2017 р.) для України становить 74,83 або 45 позиція, причому рейтинг очолила Швеція-

© Мунько А.Ю., 2020
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6651-9970>
munkoann@gmail.com

© Трещов М.М., 2020
<https://orcid.org/0000-0001-9599-4332>
m_treschov@i.ua